

Demografické stárnutí populace je proces v médiích nezřídka označovaný jako problém či jako jeden z důvodů nestability sociálně-ekonomických systémů. Nicméně, jedná se o přirozený vývoj společnosti v důsledku zlepšování zdravotního stavu populace a obecného zvyšování kvality lidského života, jehož počátek lze spatřovat již v průběhu 18. století. Negativní postoje vůči demografickému stárnutí jsou často podporovány jednostrannou prezentací vývoje standardních ukazatelů věkové struktury, které jsou pro popis tohoto fenoménu v praxi využívány. Standardní charakteristiky totiž nezachycují pozitivní aspekt demografického stárnutí, a to prodlužování naděje dožití populace. Vedle standardních ukazatelů existují i ukazatele prospektivní, které jsou adaptovány na změny v naději dožití v čase, a tudíž mohou lépe zachytit realitu demografického stárnutí.

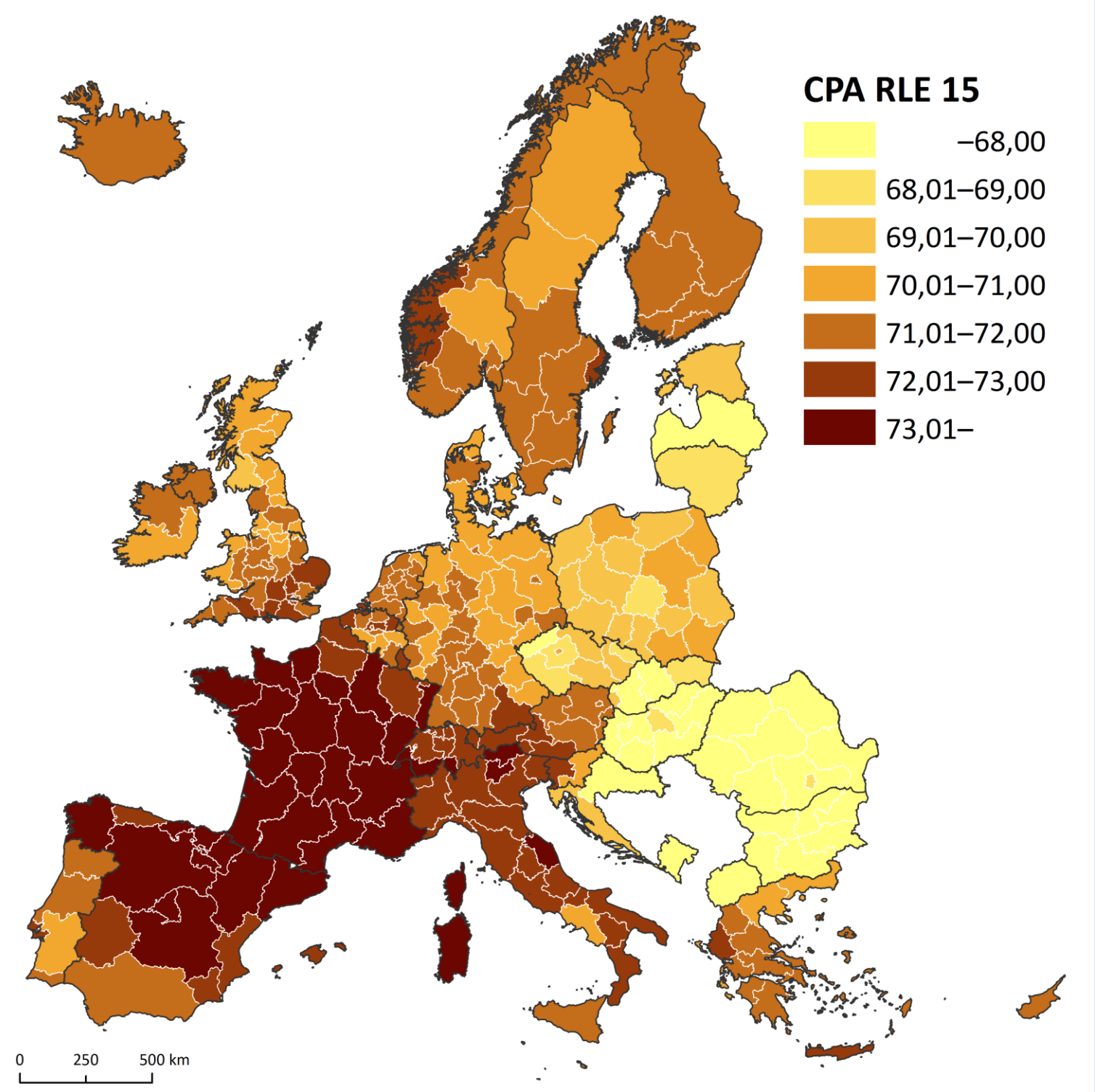
Základní rozdíl mezi standardním a prospektivním přístupem spočívá ve způsobu stanovení hranice stáří. Zatímco standardní ukazatele používají fixní věkovou hranici, nejčastěji 65 let, ukazatele prospektivní mají tuto hranici variabilní, jelikož je stanovována jako věk, kdy má populace určitou zbývající naději dožití. Přístup je založen na myšlence, že se zlepšujícími se úmrtnostními poměry se mění i definice stáří a že v každém regionu může být věk, při kterém je člověk považován za starého, různý v závislosti na sociálně-ekonomickém vývoji, pokrocích v oblasti veřejného zdravotnictví, či zvycích dané oblasti. Každý jedinec tak má dva věky, a to chronologický a prospektivní (Sanderson a Scherbov 2008). V příspěvku byl pro výpočet hranice stáří využit tzv. konstantní prospektivní věk, tj. věk, kdy je zbývající naděje zkoumané populace přesně 15 let. Zohlednění zbývající naděje dožití v rámci konstantního prospektivního věku na úrovni regionů NUTS2 v Evropě ukazuje na poměrně velké rozpětí hodnot (obr. 1). Rozdíl mezi nejvyšším (Île de France) a nejnižším (Macedonia) konstantním prospektivním věkem ve sledovaném období je více než 10 let. S ohledem na skutečnost, že v současnosti mnoho 65letých a starších žije celkem nezávislý a aktivní život, a někteří z nich se dokonce stále pohybují na trhu práce, se zdá, že využití prospektivního přístupu umožňuje lepší srovnání jak v čase, tak mezi regiony.

Proces demografického stárnutí závisí na mnoha aspektech, jako je socio-ekonomický vývoj, rozvoj v oblasti veřejného zdravotnictví, rodinná či imigrační politika. Tyto skutečnosti i účinnost jednotlivých politik se mohou značně lišit v rámci státu, a tak má mnohdy pohled na stárnutí populace v regionálním detailu svůj přínos a to nejen pro veřejný sektor. Standardní i prospektivní ukazatele poukazují na značné vnitrostátní rozdíly zejména v případě Německa, Itálie či Španělska. Na první pohled se regionální diference regionů NUTS2 při porovnání standardních a prospektivních ukazatelů může zdát téměř totožná (obr. 2–5). Nicméně při podrobnějším pohledu lze konstatovat, že prospektivní charakteristiky, na rozdíl od standardních, odhalují pokročilý stupeň demografického stárnutí i v dalších regionech východní Evropy (např. na jihu Bulharska, v severních regionech Rumunska, v Lotyšsku či v některých částech Maďarska a Chorvatska). Tyto regiony mají zpravidla mladší věkovou strukturu a vysoké hodnoty prospektivních charakteristik jsou v tomto případě způsobeny nižší zbývající nadějí dožití než v západních a severních regionech Evropy. Opačnou situaci lze pak pozorovat v případě regionů Řecka, které se řadí k nejstarším v případě použití standardních charakteristik, avšak vlivem relativně vyšší zbývající naděje dožití se v případě prospektivního přístupu řadí na opačnou stranu pomyslného žebříčku. Navíc je nutné brát v potaz vyšší relativní míru variability prospektivních charakteristik než ukazatelů standardních (tabulka). Standardní ukazatele vychází pouze z věkové struktury, která je výsledkem působení základních demografických a geodemografických procesů – úmrtnosti, porodnosti, emigrace a imigrace. Zatímco ukazatele prospektivní vycházejí jak z věkové struktury, tak z úmrtnostních tabulek. Standardní ukazatele zobrazují stárnutí populace, zprostředkovaně skrz věkovou strukturu, jak z pohledu zdola v důsledku poklesu úrovně plodnosti, tak shora důsledkem rychlejšího snižování měr úmrtnosti ve starším věku. Stejně tomu je i u ukazatelů prospektivních, přičemž tyto charakteristiky se více zaměřují na zachycení aspektů stárnutí populace shora prostřednictvím zohlednění naděje dožití. Zohlednění zbývající naděje dožití tak má za následek právě vyšší relativní variabilitu souboru prospektivních charakteristik vůči ukazatelům standardním. V případě nastavování politik veřejného sektoru je důležitou proměnnou nejen věk odchodu do důchodu, ale i průměrná délka čerpání starobního důchodu, která může být odhadnuta právě prostřednictvím zbývající naděje dožití. Aplikace prospektivního přístupu umožňuje i různé modelace důchodového věku na základě doporučení Důchodové komise (např. jedna čtvrtina života v důchodu apod.) Přidanou hodnotou charakteristik vycházejících z konceptu prospektivního věku je tak lepší ilustrace biologických a behaviorálních aspektů stárnutí (Sanderson a Scherbov 2010).

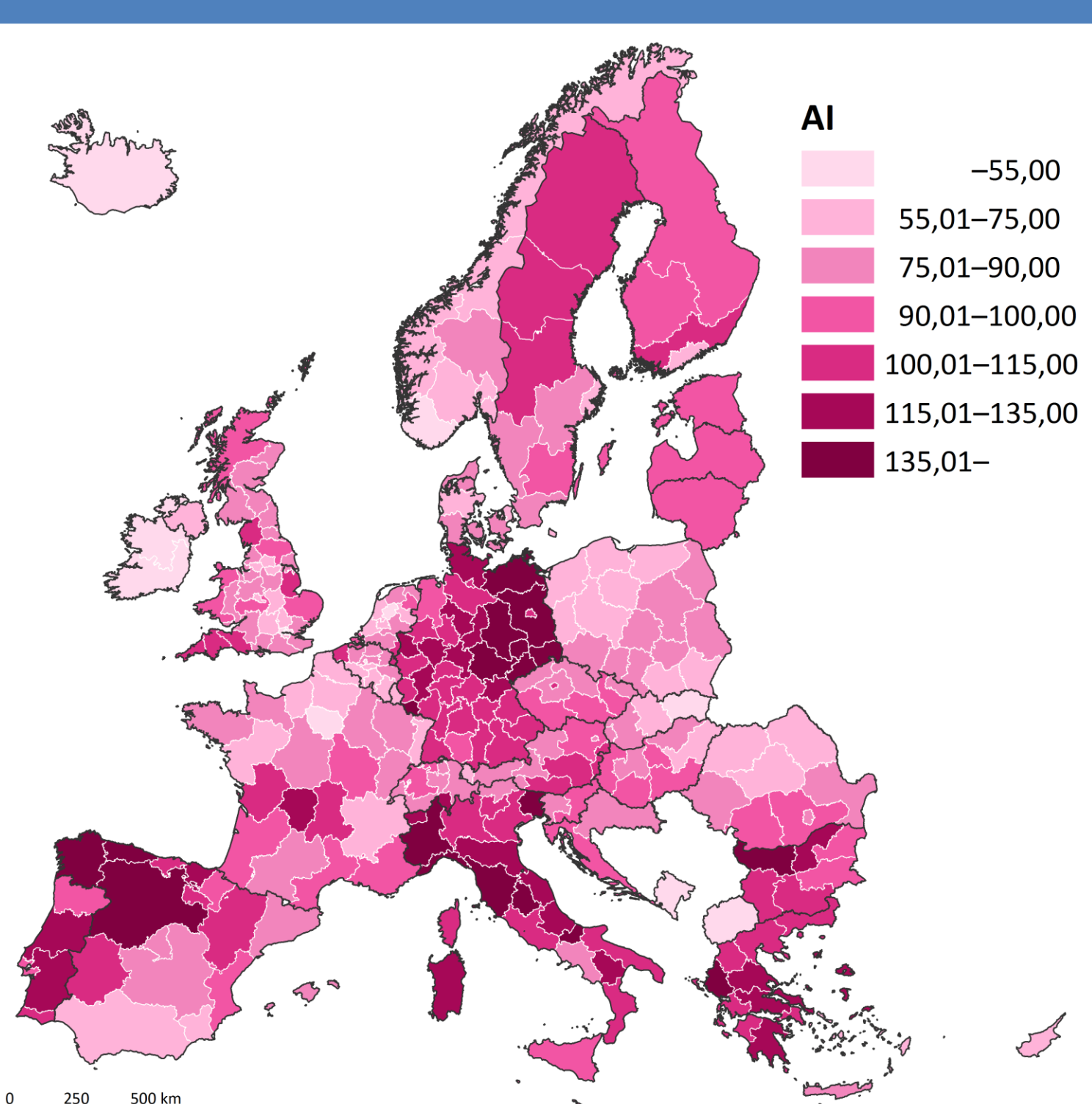
Ukazatel	CPA RLE 15	AI	PAI	PROP. 65+	PROP. RLE 15-
Průměr	71,2	91,7	57,7	18,7	11,7
Minimum	65,6	4,8	3,4	2,6	1,8
Maximum	75,2	179,6	125,8	27,9	22,2
Sm. odch.	1,8	25,5	19,2	3,3	2,6
VK (v %)	2,5	27,7	33,3	17,7	22,6

Zdroj dat (pro všechny objekty na posteru): Eurostat; výpočty autorů.

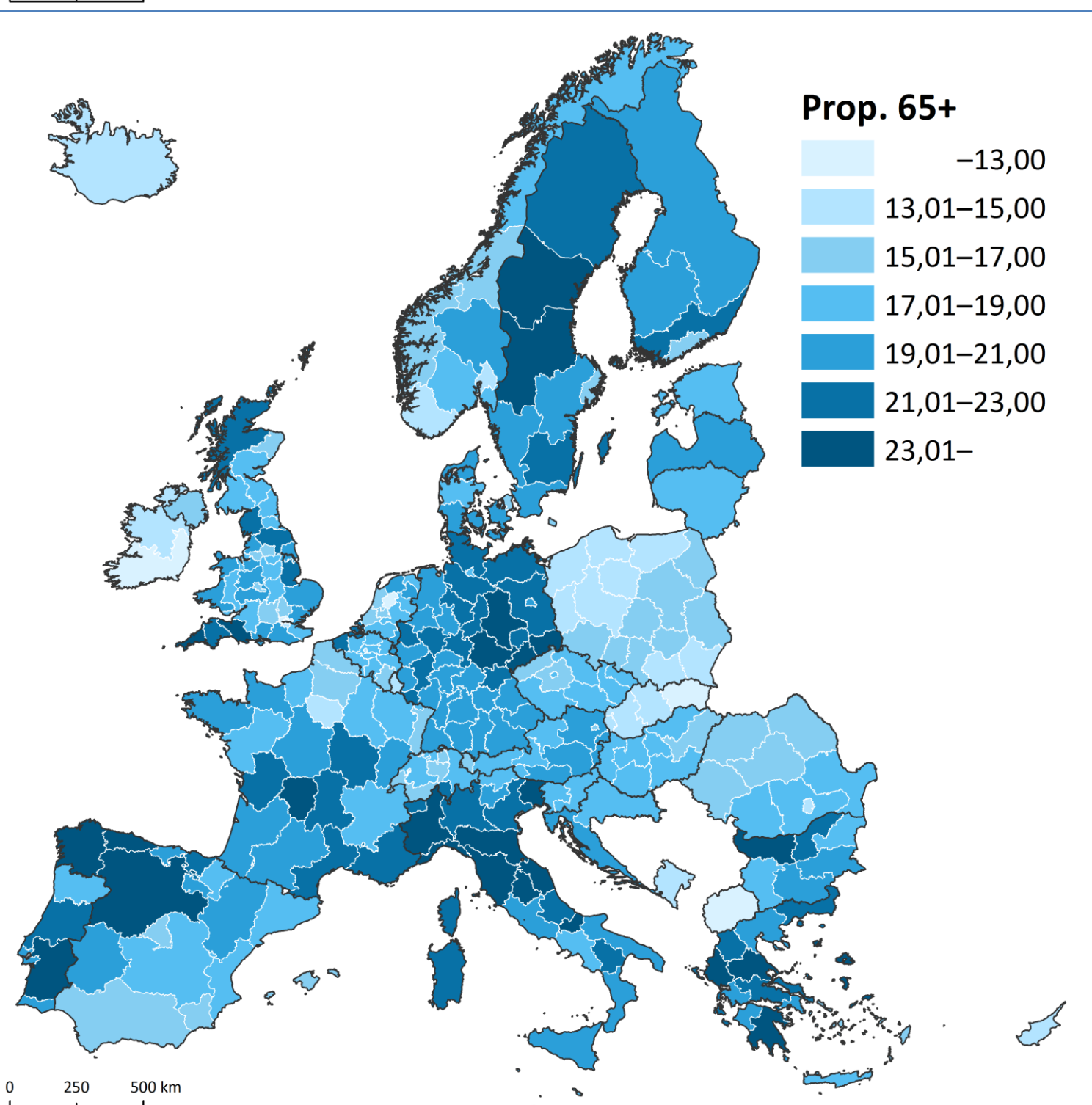
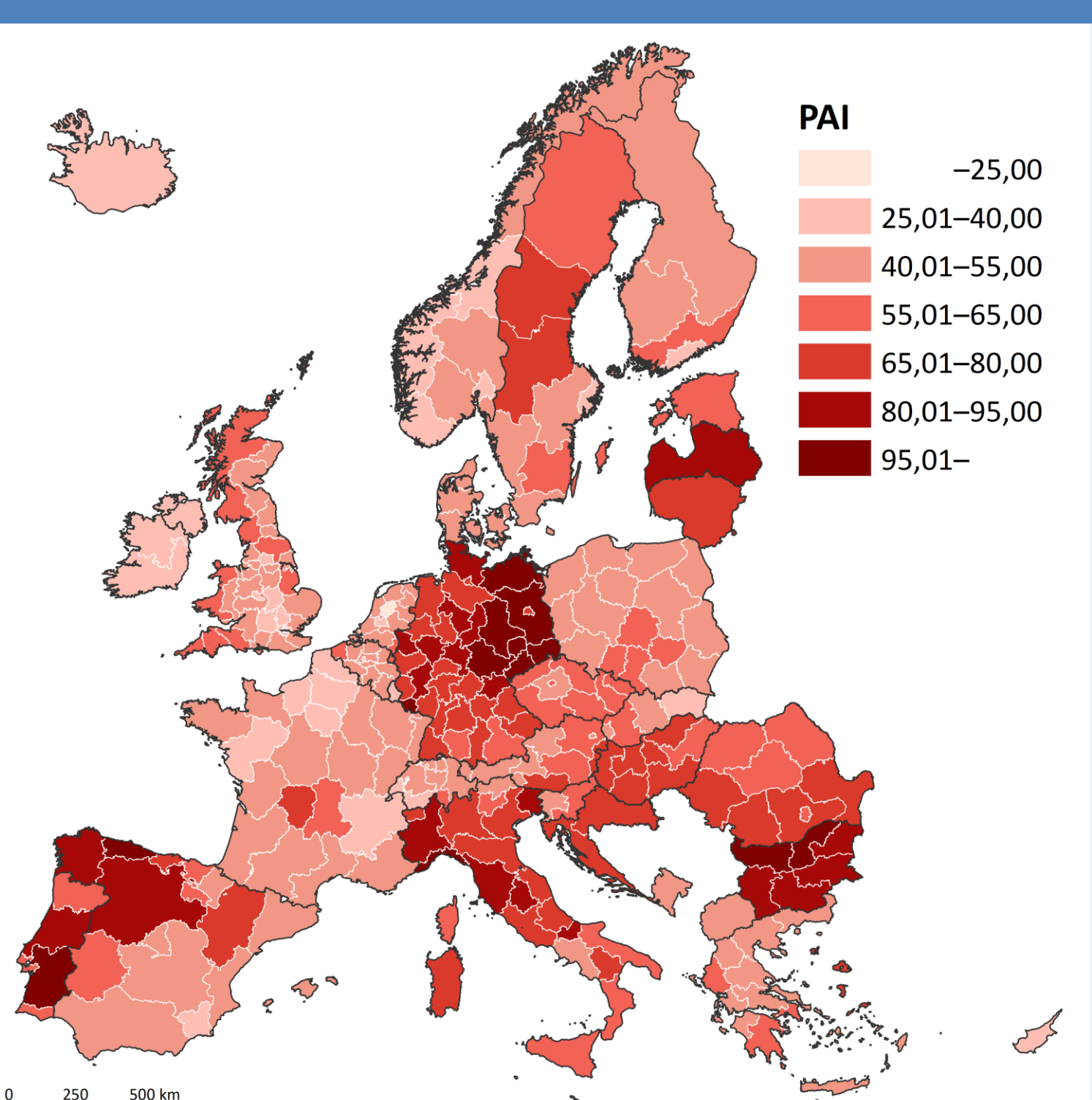
Obr. 1: Konstantní prospektivní věk (CPA RLE 15); průměr 2013–2015

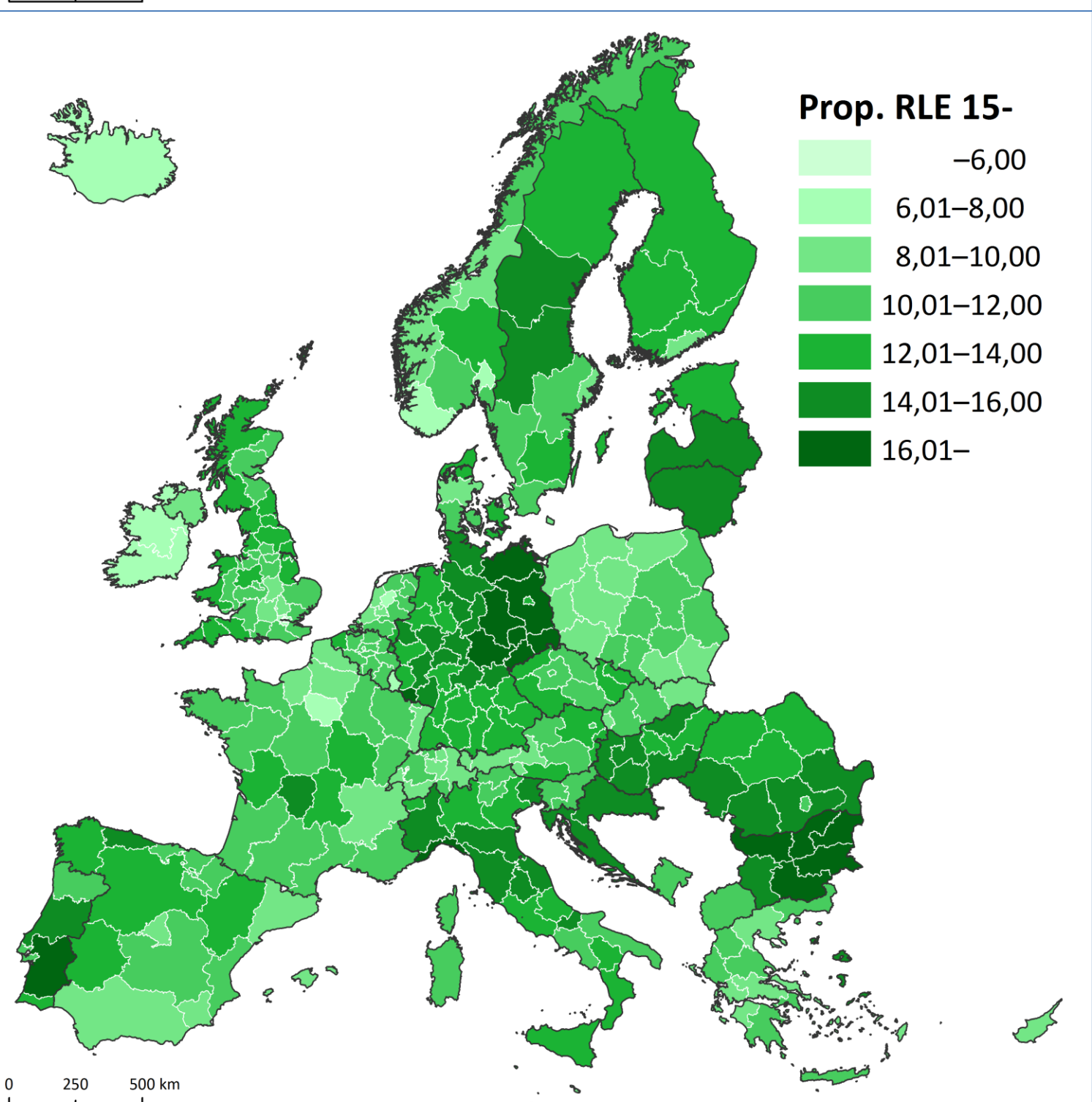
Obr. 2: Index stáří (AI); průměr 2013–2015

Obr. 3: Prospektivní index stáří (PAI); průměr 2013–2015

Obr. 4: Podíl osob ve věku 65 a více let (Prop. 65+); průměr 2013–2015

Obr. 5: Podíl osob se zbývající nadějí dožití 15 a méně let (Prop. RLE 15-); průměr 2013–2015

Důsledky demografického stárnutí jsou výzvou, a to nejen pro veřejný sektor. Přijímání adekvátních opatření je ve většině případů založeno na analýzách věkové struktury. Vedle standardních ukazatelů demografického stárnutí existují i ukazatele prospektivní, které jsou adaptovány na změny v naději dožití v čase, a tudíž mohou lépe zachytit realitu demografického stárnutí. Aplikace prospektivních charakteristik na úrovni NUTS2 umožnila identifikovat další potenciálně ohrožené regiony důsledky demografického stárnutí, které se dle standardních ukazatelů jevíly jako relativně mladé. Začlenění statistik založených na prospektivním přístupu do podkladů pro rozhodování ve veřejném sektoru by mohlo ušetřit státní výdaje na starobní důchody v zemích s vysokou nadějí dožití, resp. zbývající nadějí dožití, a také by vhodnou aplikací mohlo být umožněno zacílení na ty, kteří podporu opravdu potřebují. Analýzy by však měly zohledňovat i nezanedbatelné regionální rozdíly uvnitř státních útvarů.